

TÖRTÉNELMI EMLÉKEK A JÁSZKUNSAÉG ÉS KARCAG MÚLTJÁBÓL

ELLENTÉTEK KARCAG ÓSI LAKOSAI ÉS A BETELEPÍTETT KATOLIKUSOK KÖZÖTT MÁRIA TERÉZIA KIRÁLYNŐ MEGDORGÁLJA A KARCAGIAKAT

A szabad Nagykunság területén s így Karcagon is az előljáróság nagyon megvágotta, hogy kiknek engedi meg a letelepülést. Úgy 156-160 év előtti időben a városi jegyzőkönyvekben gyakran találunk határozatot arra nézve, hogy a tanács telepedni akarónak kereken kijelentette, hogy csak maradjon ott, ahol eddig lakott, minthogy nélküle is elegenden laknak a helységben és mert akik megtelepednek, rendesen a helység nyugójává válnak. Még a községből elköltözötteket sem szívesen engedték visszajönni, s ha valakinek mégis megadták a hazajövetelre az engedélyt, azt ahhoz a feltételhez kötötték, hogy a más vidéken való lakása ideje alatt ráháruló kunsági közterheket előbb fizesse meg, úgy mintha távolléte ideje alatt is a Kunságon, Karcagon, Kisújszálláson, stb. helyeken lakott volna.

Ilyen körülmények s ilyen szokás mellett érthetően nagy ellenhatást váltott ki a királyi helytartó tanácsnak az az intézkedése, hogy több nagykun református községbe nagyobb számú katolikus lakosság telepíttessék. Karcagon is sok baj volt e rendelkezés miatt. Nem a vallás idegen volta okozta a jövevényekkel szemben az ellenszenvet, hanem az a tudat, hogy a községnek a beköltözöttek sokba kerülnek, mert hát a telepések nagyon szegények voltak s a községtől kaptak házhelyet, a plébános, kántor, egyházfi nemcsak házhelyet, hanem termőföldet is.

A fennmaradt szájhagyomány szerint a jelenlegi plébánia portát is a városi hatóság hatalmi szóval vette el reformátusgazdájától az 1770-es években, egy Erdélyi nevű birtokostól, aki aztán az elvett porta helyett a Füredi úton kapott más portát, amely jelenleg a B. Kiss János örököseié, amely családnak anyai ágon felmenő őse volt ez a szóbanlévő Erdélyi. A hagyomány azt is tartja, hogy amikor Erdélyi uram egy este a tanyáról hazaérkezett házához, nagy megdöbbenéssel látta, hogy portáján a ház előtt kereszt van a földbe ásva. A család nagy siránkozással fogadta a családfőt, s elpanaszolták, hogy a keresztet karhatalommal helyezték el s tudomásukra adták, hogy házukat el kell hagyniok, mert ott fog felépülni a katolikus pap háza. Erdélyi uramat ez a híradás annyira felbőszítette, hogy fejszét ragadott s a keresztet azonnal kivágta, amely cselekedetéért sok keserűségben volt része, bár nemes ember lévén, több sikerrel védekezhetett a törvény előtt, mint a közönséges halandó.

Ezt a szájhagyományt teljesen megerősíti a Karcag városi tanács 1782. évben május 17-én készült jegyzőkönyve, amelyből azt olvassuk, hogy „Erdélyi Lászlónak ezen házáért bentmaradt 50 rénes forintokért, mely porta a rómano katolica parochiához elfoglaltatott, a tanács által adatott földért annyi kvantitású föld adassék a Geometra úr által, amennyinek találhatik, mely is a fentírt Sistema szerint a földjeihez alkalmas.”

Ez az 50 forintos föld adása a jegyzőkönyv értelmében pótolta a már előzőleg a portáért Erdélyinek kimért szántóföldet. A porta elvétele a legnagyobb valószínűség szerint nem sokkal azután történt, amikor Mária Terézia később olvasható dorgatóriuma Karcagra érkezett.

A portaadással egyidőben, 1772-ben az ez évi március 6-án kelt városi tanácsi jegyzőkönyv szerint a városi tanács a redemptus református birtokosság közös földjéből szántóföldet is mért a plébános részére.

A nevezett jegyzőkönyvből a következők olvashatók: „A Kardszag-ujszállási Tanács és community az Kardszag-ujszálláson lévő romai catholicua Papnak 100 rénes forint árú földet 1771-ben ígért vala és az időtől fogva annak kiadásaiul, az városi Tanács gondos lévén, először megkínálta az Tisztelendő Plébános urat, az szőlőskerteken kívül az kenderföldek szomszédságában lévő Redimált szántóföldekkel, de az nem tetszett, majd a Plébános úr provokálta Asszonyszállását, mely kérése meg is adatott és számára a kanvágta halom mellett belül kiméretett 10 láncajja szélességű föld, onnan befele jövén, egyenesen délre mérettetett 30 láncajja, holott 3 öl keresztútnak hagyatott, az meghagyatván ismét befele méretett 30 láncajja hosszúságú és 10-10 láncajja szélességű föld a város szántóföldjéből, mely munkát vittének végbe fő Biró Kun Péter, Kálmán András, Kiss Gáspár, N. Szabó Mihály, Bézi Mihály, Mátyus Ferenc, Senatorok.”

E tanácsi határozatból megtudhatjuk azt is, hogy milyen értéke volt 1772-ben egy rénes forintnak. 100 rénes forint értékűnek mondja a jegyzőkönyv a plébánosnak kiosztott 50 láncajja földet, tehát 2 rénes forint volt az ára egy láncajja szántóföldnek, vagyis e szerint egy rénes forintért 1 hold szántóföldet lehetett vásárolni. E megállapítások után világos, hogy egy rénes forint sokkal nagyobb értéket képviselt, mint manapság gondolni lehetne. Így érthető azonban meg az, hogy az ősi karcagiak, az ú. n. redemptusok, az egész karcagi határt 41.300 rénes forintért vásárolták meg a maguk számára akkor, amikor a zálogból kiváltották, vagyis 1745-ben, a katolikusok Karcagra telepítése előtt.

A római katolikus egyház a karcagi református birtokosok közvagyonából az előző 50 láncajja föld kiadása után még több ízben részesült földosztásban, s ennek következtében jelenleg a karcagi róm. kat. egyház a következő ingatlanok birtokában van: lelkeszföld 164 kat. hold, kántorföld 45 kat. hold, iskola alap 100 kat. hold, harangozó földje 28 kat. hold, s a temető földek is a közösből adattak.

A katolikusoknak a Nagykunságra való településének ebben a korszakában a szomszéd Kunmadarason is bajok voltak a kereszt felállítási törekvés miatt. A kunmadarasiak sokáig tiltakoztak az ellen, hogy szintiszta református községük területének bármely pontjára is keresztet állítsanak fel. Az egri érsekség mégis csak keresztül vitte, hogy Kunmadaras előljáróság megkapta a parancsot mely szerint egyik kunhalom tetejére, az ú. n. Györffy-halomra a kereszt felállítandó. A kereszt felállításának kitűzött napjára meg is érkeztek a magasabb egyházi rendhez tartozó személyek, hozták a keresztet, amelyet megfelelő tisztességteljes közepette szándékoztak felállítani. Keresték aztán a Györffy-halmot, de nem lelték. A térképen meglehetősen találni, de a valóságban sehol sem volt. A madarasiak ugyanis, amikor a keresztnek a Györffy-halom tetejére való felállításának elrendeléséről értesültek, közös erővel elhordták a föld színéről a halmot, s helyét bevetették. Mivel pedig a kereszt felállításának helyéül a felső parancsban határozottan a Györffy-halom teteje volt kijelölve, ilyen halom pedig nem volt található, a kereszt felállítása elmaradt, s talán 100 esztendő is elmúlt, amíg újból arról kezdtek az illetékes egyházi szervek gondolkodni, hogy Kunmadarason keresztet kellene emelni.

A református nagykunok főleg azért idegenkedtek a keresztől, mert a kereszt nemcsak a katolikus vallás jelvénye volt, hanem ebben az időben emlékeztetett a Habsburg házra is, az osztrák császári hatalomra, amelynek elnyomó politikája miatt a kunok sokat szenvedtek. A

nagykunokat a Rákóczi szabadságharca és I. Lipótnak az a ténykedése, hogy a Kunságot, a katolikus német lovagrendnek törvényellenesen eladta, nagy mértékben elidegenítette az osztrák császári háztól, s mivel köztudomású volt, hogy a császári-királyi udvar a katolikusoknak legerősebb támasztó oszlopa, a kunok a katolikusokat hajlandók voltak a császári ház vakon engedelmeskedő alattvalóinak minősíteni és éppen ezért nem nagy rokonszenvvel tekintettek rájuk, ami Kollonics esztergomi primás magyarellenes buzgólkodása és azután a protestánsoknak sok keserűséget okozó Karolina Resolúció miatt érthető is volt.

A császári hatalom és a katolikusok között a látható kapcsolat a kereszt volt. A nagykunok tehát a keresztet nemcsak azért nem részesítették nagy megbecsülésben, mert más vallásfelekezet jelvénye volt, hanem talán még nagyobb mértékben azért nem, mert a gyűlölt osztrákok juttatta eszükbe.

Ez az ellenszenv tört ki Erdélyiből, amikor fejszével támadt a leásott keresztre, és ez ösztönözte a kunmadarasiakat arra, hogy a kereszt letevésének megakadályozása céljából eltüntessék a földszínéről a Györffy-halmot.

Ezek az önkényeskedő cselekedetek nem maradván megtorlatlanul, még csak fokozódott a kereszt iránti ellenszenv. Jelentéktelen csínytevésből is keletkezett aztán nagy botrány és súlyos büntetés, amely megint alkalmas volt az ellenszenv fokozására.

Egy sötét este történt, hogy több jómódú karcagi gazda borozgatott együtt valahol a Debreceni út vége felé. Köztük volt egy kis fekete ember, Manga nevű kovács. Az idő telt, a bor fogyott, a kedv emelkedett és senki sem gondolt a hazamenésre, már csak azért sem, mert az idő zivatarossá vált. Valahogyan ráterelődött aztán a szó a szőlőshalomra, s a halom tetején levő keresztre. Még akkor csak magában állott a halmon a kereszt, a halom oldalán nem épültek fel a kálvária állomásai. A társaság valamelyik tagja felvetette aztán a kérdést, hogy ebben az éjszakában, csúf időben elmerne-e valaki menni a kereszthez. Nagy vita fejlődött ki most a társaságban a bátorságról s a szellemekről, amelyek ilyen éjjelre járó időben a kereszt körül lebegnek. A kis Manga vállalkozott rá, hogy bizonyos mennyiségű bor adása ellenében azonnal meglátogatja a keresztet.

Az egyezés megtörtént, kerítettek egy krétadarabot, amelynek az lett a rendeltetése, hogy Manga, amikor a kereszthez ér, otléte jeléül vonalakat húz a keresztre s majd ha kivilágosodik, a krétavonalak igazolják, hogy valóban a keresztig merészkedett.

Ebből az ártatlannak mondható virtuskodásból azonban olyan nagy kavarodás támadt, hogy magas világi és egyházi hatóságok bíraskodása fejezte be az ügyet. A baj onnan támadt, hogy Manga a jelzésre magával vitt krétát a kereszt előtt elejtette és a sötétben nem találta meg. Hogy mégis bizonyosságot hagyjon hátra a kereszthez érkezéséről, leoldotta maga elől a mellel nagy bőrkötényét és a keresztet tartó oszlopra kötötte. Majd érte mennek reggel, ha kivilágosodik, — gondolta s aztán, mint aki jól végezte dolgát, büszkén ment vissza a borozó társasághoz.

Nem is lett volna ebből semmi baj, a szél azonban belekapaszkodott a bőrkötő libegő részeibe s kezdte az oszlophoz csapkodni, amely művelet furcsa, kísérteties hangot adott. Hol elhallgatott ez a hang, hol erősebb lett, s a környék kutyáit felingerelte. Üvöltve, csaholva rohantak a kutyák csapatai a Szőlőshalomhoz, de a tetejére felmenni nem mertek, csak ugattak rémesen. A környék lakosságát is felverte a kutyák lármája és ütőszerszámokkal

felfegyverkezve gyülekeztek a halom irányában, a Szőlőshalomhoz. A sötétben azonban a szem nem látott, csak a fül hallott, s amit hallott, az rémes volt.

Nosza, futottak a rémhírrrel a plébánoshoz, hogy gonosz lelkek költöztek a Szőlőshalomra, s a keresztet ostromolják. A plébános gyorsan felöltözött, és késedelem nélkül sietett a Szőlőshalom felé. Lassanként aztán világosodni kezdett és nyilvánvalóvá vált, hogy a rémületet egy bőrkötény csapkodása okozta.

Az eseten sokan nevettek, de sokan felháborodtak, s a hatóság kinyomozta Mangát. Törvényszék elé állították, ahol mindent elmondott, úgy, amint fentebb írva vagyon, de azt nem tudták tőle kivenni, hogy kikkel mulatott. Nem akart áruló lenni.

A Manga tettét olyan súlyosan minősítették, hogy halálbüntetés kiszabásáról is volt szó, de csak 100 botütés elszenvedésére ítélték, ami különben súlyosabb volt, mint az akasztás, mert 100 bot a kínhalált jelentette. Kegyelemből aztán részletekben kapta ki a 100 botot, és a főbíró nem kívánta, hogy a botütések nagyon kemények legyenek s Manga kibírta a büntetést.

A Karcagra betelepített katolikusoknak házhelyet még csak lehetett nagyobb nehézség nélkül adni a város északkeleti szélén, de paplak számára megfelelő portát találni már nehezebb volt, mert az alkalmas helyek magánkézben voltak és senki sem akart megválni a maga családi örökétől, mint ahogy az Erdélyi esete is bizonyítja. Nehéz helyzetben volt tehát az előljáróság, amelynek kötelességévé tétetett a portaszerezés. Az idő telt, de a plébánosnak portája még mindig nem volt, ezért építkezni nem lehetett.

Hogy milyen fontosnak minősítették a legfőbb világi és katolikus körök a katolikusoknak Karcagon való megtelepedését, világosan látszik abból, hogy még a királynő is emlékezetbe tartotta a karcagi kis katolikus telep sorsát s állapotáról jelentést várt. A jelentésből megtudta aztán a Felső Asszony, hogy a beköltözés harmadik évében még nincs a plébánosnak portája. Ez okból dorgálta meg a királynő a karca-

A dorgatórium a királyi helytartó tanács útján érkezett Budára, Illésházy István nádorhoz, a kunok főkapitányához, aki maga elé idézte Karczag-ujszállás tanácsát és az idézésre megjelentek Csányi János, Gyökeres Mihály, Labanc András, Kun Mihály, Csőreg György, Szabó István, Disznós János, Egri Mátyás, Tökés Ferenc, Kiss Imre és Mándoki Ferenc. Történt ez 1772. február 18-án, amint az a karcagi városi tanács jegyzőkönyvében olvasható. A jegyzőkönyvben a bevezetés után szóról-szóra a következő feljegyzés található:

„Felső Királynő Asszonyunk kedvezőtlenül értette ezen comisiónak jelentéséből, hogy nagykunsági Distritusban levő Karczag-ujszállási lakosok, ámbár odavaló plébános, oskolamester és egyházfia részére házának helye iránt, maga kegyelmes parancsolatját már ennekelőtte jó idővel kiadta, mégis mind e koráig említett lakosok annak teljességével eleget nem tettek. Úgyszintén már annak előtte királyi kegyelmes Színe elébe Őfelségének terjesztett abbeli vakmerő cselekedete is, hogy főkapitány Almássy Pál úr, mint törvényes előljárójuk ellen nyilvánvaló inquisitot említett karczag-ujszállási lakosok véghezvinni bátorkodtak, mely kétrendbeli, helytelen, rút és botránkoztató cselekedeteikért parancsolja koronás fejedelmünk, tulajdon felséges nevével, keményen őket megpirongatni.”

„Vegyék ezért azok észre, kik említett helységből jelen vannak, mely szörnyű legyen vétkes engedetlenségek, úgyszintén vakmerő cselekedetek és jóllehet Ő felsége kegyes parancsolatjából következő dorgálás, vétkes cselekedetekhez képest igen kegyelmes büntetés

légyen, de ezt ne egyébnek, hanem Őfelsége személyes kegyelmének tulajdonítsák, ugyanazért vigyék közhírré több odahaza maradt lakos társaiknak, indítsa mindnyájukat ezen kegyes büntetés szives töredelemre, hogy elsőben is őfelsége kegyelmes parancsolatainak serény betöltésében igazi jobbágyi buzgóságot, azután őket igazgató törvényes előjárásaikhoz illendő tiszteletet és engedelmességet valójában mindenkor tapasztaltassanak. Ezzel magoknak érdemet és nyugodalmat szerezzenek s ekkoráig való fogyatkozásaikat eltörölhetik, ellenkező esetben pedig, ha tudniillik mostani méltó dorgálás és intés gyümölcsöző nem volna, bizonyos lehetnek abban, hogy nagyobb érzékenységű és vétkes cselekedeteikhez valóban mértéklendő királybüntetést nem fogják elkerülni.”